

Hoera we gaan naar Amerika.

Door Bas de Koning

In het eerderevermelde boekje dat ik geschreven heb over mijn overgrootvader Nicolaas Cornelis de Koning, komt ook het onderwerp ‘**emigratie**’ aan de orde. Zijn zus Maria Elisabeth emigreert namelijk in 1889 naar Amerika. Zoals zal blijken zag zo’n reisje naar Amerika er toentertijd iets anders uit dan een tripje met de KLM naar New York. Dit verhaal gaat met name over haar emigratie.

Maar voor diegenen die het boekje niet hebben gelezen, is eerst een korte inleiding op zijn plaats. Mijn overgrootvader Nicolaas de Koning werd in 1849 geboren op de nog bestaande Johanna hoeve in Rhoon. Zijn vader was Klaas Cornelis de Koning en zijn moeder Elsje Schaberg was van Duitse afkomst. Het gezin bestond uit zeven kinderen, waarvan er drie, allen Teuntjes, al jong stierven. De overblijvende kinderen waren dus mijn overgrootvader, zijn broer Jan Hendrik en zijn twee zussen Maria Elisabeth en Teuntje. Het gezin is redelijk welgesteld.

Hun ouders overleden relatief jong, waardoor mijn overgrootvader op zestienjarige leeftijd wees werd. Zijn zus Maria Elisabeth is dan dertien jaar. De kinderen worden daarna ondergebracht bij meerdere familieleden in Rhoon en Poortugaal.

Mijn overgrootvader trouwt met Cornelia Adriana Jungerius uit Katendrecht en verhuist in 1883 naar Charlois. Teuntje trouwt met de Charloise boer Vaandrager en de oudste zus Maria Elisabeth trouwt in 1875 met Arij Kleinjan uit Poortugaal en gaat later emigreren naar Amerika. In de hoop op een beter leven vertrokken er in de tweede helft van de negentiende eeuw veel Hollanders naar Canada of Amerika, waaronder dus ook de oudste zus van mijn overgrootvader.

Familie Kleinjan

Toen Maria Elisabeth in 1875 met Arij Kleinjan trouwde wist zij waarschijnlijk nog niet dat de familie Kleinjan een echte Exodus-familie zou worden, anders had zij zich wellicht nog wel bedacht. Zij gingen in Rhoon wonen en verhuisden later naar Pernis. Arij was de ene oudste zoon van Pieter Kleinjan en Maartje Struijk. Het gezin bestond uit maar liefst dertien kinderen, waarvan er vier jong overleden.

In de jaren tachtig van de negentiende eeuw ontstond er een ernstige landbouwcrisis in Nederland, die vele jaren zou duren en pas aan het eind van die eeuw verdween. Veel boerengezinnen kwamen in de problemen. Ook de ‘Kleinjannen’ kregen het moeilijk. Hun oplossing van het probleem was simpel: *emigreren naar Amerika*, want daar was nog volop vrije vruchtbare grond. Men werd aangestoken door de verhalen van kennissen en familie die hen voor gingen. Als je wilde werken was er veel geld te verdienen en was zelfs voor een boerenknecht een eigen boerderij haalbaar. De berichten uit dat verre Amerika waren natuurlijk wel erg positief gekleurd en de werkelijkheid viel soms bitter tegen. De beslissing om te emigreren was een moeilijke beslissing. Je zag doorgaans je familie nooit meer terug. Daarnaast was de oversteek naar Amerika geen plezierreisje, tenzij je als eerste-klaspasagier reisde. Maar toch zag de familie Kleinjan geen andere uitweg. Beide ouders waren al overleden, dus daar hoefde je niet voor thuis te blijven.

En binnen de familie Kleinjan huldigde men kennelijk het motto: als er één schaap over de dam is volgen er meer, want. de ene stak de ander aan, met een heuse Kleinjan-exodus tot gevolg.

Kwartiermaker

Als eerste vertrok in 1887 de vrijgezelle Floris Kleinjan op 24-jarige leeftijd met de ss Rotterdam van de Holland Amerika Lijn naar de overkant van de oceaan. Hij fungeerde als kwartiermaker van de

familie. Hij vestigde zich in Orange city en trouwde in 1891 met Nellie Niemansverdriet. Hij boerde daar kennelijk goed en stuurde waarschijnlijk positieve berichten richting zijn broers en zussen in Pernis en Poortugaal, want in 1889 reisden zijn broer Jacob Kleinjan en zijn vrouw Maartje de Boer hem na.

Daarna was de uittocht van de familie Kleinjan niet meer te stuiten, want enkele maanden later hielden ook de oudste zus van mijn overgrootvader **Maria Elisabeth de Koning** en haar man Arij Kleinjan het voor gezien in Pernis en vertrokken naar Amerika..Arij en Maria werden bovendien vergezeld door het gezin van zijn broer Pieter Kleinjan. In totaal 18 personen, want beiden hadden een kinderrijk gezin. Ook zijn zus Niesje Kleinjan en haar man Arie Groenenboom en hun drie kinderen reisden met hun mee. Bij dit laatste gezin zal ook meegespeeld hebben dat zij in het jaar daarvoor drie van hun zes kinderen in twee weken tijd verloren aan een cholera epidemie, dan wilde je wel weg uit dat huis waar dat allemaal gebeurd was. Een ware exodus voor de familie Kleinjan. Maar daar bleef het nog niet bij.

Jan Kleinjan, een van de twee achterblijvende broers, verliest in 1893 zijn vrouw Maartje Huijgen en zijn jongste dochter en ziet het dan helemaal niet meer zitten in Poortugaal en mist kennelijk ook zijn broers. Hij vertrekt spoorlags met zijn acht kinderen naar Amerika. Hij reist ook met het stoomschip Rotterdam van de Holland Amerika Lijn.

Van de negen nog levende kinderen zijn er dus zes naar Amerika geëmigreerd. Alleen de broers Willem en Gerrit Kleinjan en hun zus Neeltje, die trouwens getrouwd was met Leendert Jungerius, een broer van mijn overgrootmoeder, zijn uiteindelijk in Nederland achtergebleven. Die hele karavaan emigrerende Kleinjannen zorgt er trouwens voor dat heden ten dage in de staten Noord- en Zuid Dakota, Iowa en Minnesota. de naam Kleinjan veelvuldig voorkomt.

Hoe verliep in die tijd zo'n reisje naar Amerika?

Laten we maar eens kijken naar de reis van de zus van mijn overgrootvader en haar gezin. Zij reisden dus in 1889 met de ss Waesland van de Belgische maatschappij de Red Star Line van Antwerpen naar New York. Er was plaats voor 120 eersteklaspassagier en 1500 derdeklas-tussendekspassagiers. De Red Star Line was in 1873 opgericht met de bedoeling olie te vervoeren van Amerika naar Europa en op de terugweg zoveel mogelijk passagiers mee te nemen. De eigenaars hadden nog duidelijke trekjes van de door onze oud-premier Balkenende gepropageerde VOC-mentaliteit, want de draaiboeken van de slaventransporten werden naarstig uit de kast gehaald. Het vervoer van landverhuizers was namelijk een booming business. Gelukkig verbood de Belgische overheid de combinatie van olie en personentransport, dus werd gekozen voor uitsluitend personenvervoer. Maar dit laat onverlet dat een derdeklaspassagier vergelijkbare gevoelens had als de slaven die eerder vanuit Afrika naar Amerika werden getransporteerd. Veel ellende was hun deel.

Hun reis begon in Rotterdam op het station, vandaar ging het per spoor naar Antwerpen. Van het station aldaar ging het naar de haven waar de vertrekloods was. Op de dagen voorafgaand aan het

vertrek kwamen al die 1500 landverhuizers aan, meestal ook per trein. De meesten uit Rusland, Oost-Europa en Duitsland, die hadden veelal al dagen of weken in de trein doorgebracht. Ze zagen er dikwijls onverzorgd uit en stonken ook nog. Een ware invasie van luizen en vlooiën vergezelden hen. Die hele meute logeerde dan in allerlei hotels en etablissementen in de buurt van de vertreklouids. De Antwerpenaren klaagden dan ook steen en been over de herrie, de troep en de stank in dat havengebied.

Op de dag van vertrek werd men medisch gekeurd door een arts, gewoon buiten op de kade in de kou. Toen Maria en Jan vertrokken stelde die keuring nog niet veel voor. De arts was in staat om binnen een minuut vijf landverhuizers te keuren. Hij lette vooral op oogziekten. Verder was hij gauw tevreden. Maar zo'n simpele inspectie gaf geen enkele zekerheid dat je ook door de keuring in Amerika kwam. En werd je daar afgekeurd, dan kon je per kerende post op kosten van de rederij terug naar het land van herkomst. Het bleef dus heel spannend.

Daarna kreeg elke derdeklaspassagier een strozak en twee tinnen kannen, een voor het water om te drinken en te wassen en een voor het eten. Beddengoed en eetgerei moest je zelf meebrengen. Vervolgens ging je naar de slaap- en verblijfsruimten onder in het ruim, je heette niet voor niets tussendeckpassagier.

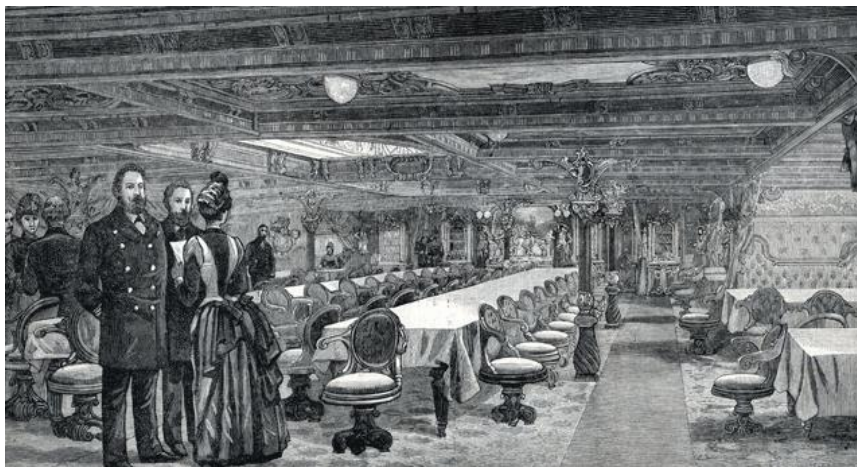
Goessche Courant, 25/10/1881; p. 4

Red Star Line.
Rechtstreeksche Koninklijke Poststoomvaart
Antwerpen--New-York.
Iederen Zaterdag
met de gunstig bekende expressielijk voor
Passagiers gebouwde Poststoombooten.
OVERTOCHTSPRIJZEN:
1e klasse /220 en /180, 2e klasse /130.
3e klasse f 48
van Rotterdam af.
Kosteloze inlichtingen en doorlopende
Reiskaarten naar alle plaatsen in de Ver-
eenigde Staten worden verstrekt door
K. L. E. Van Heerde,
General Passage-agent voor Nederland,
132. Nieuwe Haven, Rotterdam, of zijne
Agenten.
JAN MOLHOEK,
Agent te Yerseke.

In later jaren werd die keuring in België uitgebreid. De Amerikanen klaagden namelijk dat er zoveel krakkemikkige en zieke personen werden aangeleverd. Veel werden er teruggestuurd en dat op kosten van de rederij.

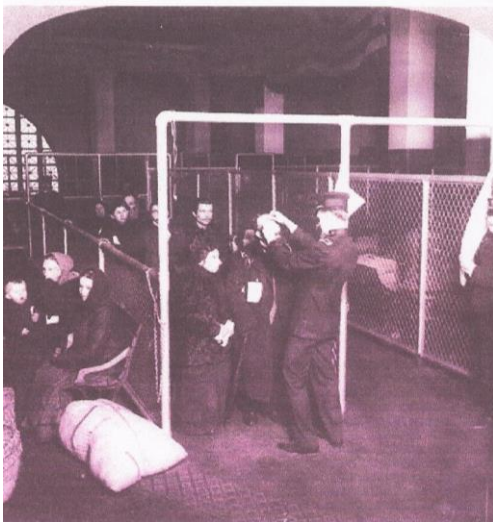
Er werd toen in Antwerpen een keuringsgebouw tegen de vertreklouids aangebouwd waarin tientallen open douchehokjes werden geplaatst. Alle derdeklaspassagiers moesten zich daar melden en zich volledig uitkleden, mannen en vrouwen door elkaar. De kleren gingen in een zak met nummer en de naakte landverhuizers in een douchehokje. Na de douche werden ze uitgebreid gekeurd, terwijl in de tussentijd hun zak met kleren chemisch ontsmet werd. Na een paar uur was het weer aankleden en het schip op en het ruim in. De behandeling was effectief, maar niet erg mensvriendelijk.

Eerste klas passagiers werden daarentegen behandeld als eregasten. Geen keuring en geen strozakken. Ten behoeve van de rijken was aan boord van de schepen niets nagelaten om een smaakvolle, statig-stille sfeer te scheppen. De interieurs varieerden van rooksalons met mahoniehouten lambrisering voor de mannen tot weelderige theesalons voor de vrouwen. Er waren palmentuinen die diffuus verlicht werden door gebrandschilderde ramen; elders aan boord straalden eet- en danszalen een aristocratische overvloed uit. Wanden en plafonds waren voorzien met romantische paneelschilderingen; luxe alom.

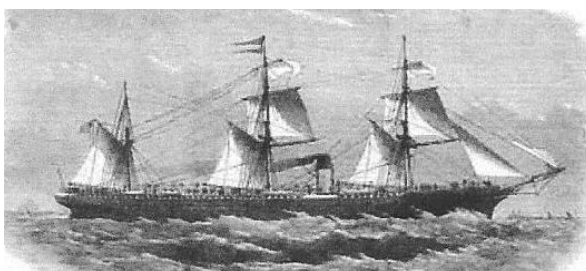
Maar Maria en Jan Kleinjan en hun gezin reisden vanwege de kosten geen first class, maar derde klas en dat was dus andere koek. Deze landverhuizers daalden met hun strozak en hun twee kannen af in de kale catacomben van het schip. En hoe anders zag er het benedendeks uit. Op de lager gelegen niveaus van het schip waren echt geen rook- en theesalons met lambriseringen en plafondschilderingen, maar witgeschilderd staal; geen overdadige luxe, maar pover schamel meubilair. Men leefde in ruimtes geschikt voor honderd passagiers. Stapelbedden, soms vier hoog. Geen Pullmanmatrassen, maar gewoon houten planken. Gelukkig wel de gezinnen bij elkaar en aparte ruimten voor alleen reizende mannen en vrouwen. Ze werden vervoerd en kregen te eten, daarmee was het wel gezegd. Men had recht op wekelijks per persoon 2,5 kilo aardappels, half pond spek en twee haringen. Bij de Red Star Line hoefde je niet zelf te koken, maar het eten was doorgaans heel slecht bereid. Op de dagen dat het slecht weer was, maakte dat trouwens weinig uit, want door de zeeziekte kotste je toch alles weer uit. Gelukkig was in die tijd het woord privacy nog onbekend, zeker bij die arme sloebers van landverhuizers.

Ventilatie was er niet benedendeks, ook de toiletfaciliteiten waren zeer beperkt om van douches maar niet te spreken. Het stonk er dan ook verschrikkelijk en als het weer het maar even toeliet verbleef men op het bovendek. Allerlei ziektes braken eruit, iedere reis stierven er passagiers. En als je pech had en het werd slecht weer, was je dagenlang zeeziek. Dan werd volop gekotst en werd het een verschrikkelijk vieze bende. Gelukkig werd je in de eersteklas ook zeeziek en moest er ook gekotst worden, maar dat gebeurde wel beschaafd in een toilet of wastafel. Onderscheid moet er wezen. Je kan je eigenlijk niet voorstellen dat op zo'n toch niet heel groot schip er twee gescheiden werelden waren. De ene super de luxe voor de high society, de andere wereld daar beneden alleen maar ellende, ziekte en armoede. Die eersteklaspassagiers zullen zich hopelijk toch wel eens geschaamd hebben.

De bootreis over de Atlantische Oceaan was dan ook een van de meest gevreesde vooruitzichten van de emigratie. Nu hadden Maria en Arie het geluk dat zij met een zeilstoomschip reisden, dat bekorte de reis al tot ruim veertien dagen, een behoorlijk verschil met de zeilschepen van de jaren daarvoor die er zes weken over deden. De lange reis eindigde in New York bij een aankomsthal aan het eind van Fulton Street. Hier werd iedere derdeklaspasagier medisch en administratief gekeurd. De artsen onderzochten vooral de ogen uit schrik voor besmettelijke oogziekten. Niet iedereen mocht door, sommigen konden per kerende post terug naar Europa. Was je ziek of was er een kans dat je ten laste kwam van de maatschappij, zoals zwervers, bedelaars en ongeleide meisjes en vrouwen en prostituees dan werd je afgewezen.

De ss Waesland was niet een van de meest comfortabele cruiseschepen. Het was gebouwd in 1867 als zeilschip en in 1880 waren motoren ingebouwd, zodat het toen een combinatie stoom-zeilschip was geworden. Het voer op het traject Antwerpen –New York. De reis duurde ruim veertien dagen en bij mooi weer verliep de overtocht redelijk plezierig, maar tijdens de reis van Arij en Maria was het weer uitermate slecht. En aangezien het schip ook niet als veilig bekend stond, was het voor hun gezin een nachtmerrie. Veilig was het schip zeker niet want na de reis van Arij en Maria werd het aan de ketting gelegd en werd pas weer zeewaardig verklaard toen het voorzien was van nieuwe motoren. In 1902 kwam het schip in aanvaring met de ss Harmonides en zonk.

De ss-Waesland

De families Kleinjan gingen dus op 14 april 1889 van boord in New York. Ze waren dan wel in Amerika, maar nog lang niet op de plaats van bestemming. Ze reisden door naar Orange City in Iowa, van oorsprong een Hollandse nederzetting met de toepasselijke naam 'Holland', die later ter ere van ons koningshuis werd veranderd in Orange City. Hier werden zij opgevangen door de vrijgezelle broer Floris Kleinjan, die voor hen een tijdelijk huis geregeld had. Er waren te weinig huizen, dus waren beide families verplicht bij elkaar in één woning te kruipen. Arij met zijn gezin de beneden verdieping en Pieter boven. Met 18 personen houdt je dat niet lang vol. Tot overmaat van ramp hadden Maria Elisabeth en haar één jaar oude dochter Maria tijdens de reis een ernstige longontsteking opgelopen. Maria overleefde dit maar op het nippertje, maar de baby stierf.

Orange City was gelegen in een vruchtbaar gebied, waar voorheen de Sioux leefden, en in de Amerikaanse Hollandse pers werd er veel reclame voor gemaakt. Het gevolg was dat in korte tijd het beschikbare land rond Orange City was verdeeld. Toen Maria en Arie er arriveerden vonden ze er dan ook weinig open land. Dit was voor hen reden om de volgende zomer te verhuizen naar het vlakbij gelegen dorpje Maurice, een in 1884 door Hollanders gestichte nederzetting. Maria was intussen ook weer zwanger geworden, maar het jongetje dat in 1890 geboren werd en de naam Maurice kreeg,, stierf na enkele weken. Toch kregen Maria en Arie gelukkig nog een dochter Neeltje, die op 3 maart 1896 geboren werd. Zij trouwde later met ene William Westera. Haar broer Nicolas trouwde met zijn zus, Aaltje Westera.

Ook het plaatsje Maurice bood onvoldoende vooruitzichten voor een boer en drie jaar later verhuisden ze via een korte stop in Edgerton, naar het stadje Ada in Minnesota. Dit was hun definitieve en laatste verblijfplaats. Ze hadden de pech dat in 1892 en 1893 er een minstens zo serieuze landbouwcrisis in Amerika was dan in Holland. Ze vielen dus bepaald niet met hun neus in de boter.

Toen Arij en Maria daar arriveerden was Ada maar net de gehuchtstatus ontgroeid. Tot 1876 woonden er behalve de niet altijd vreedzame indianen, slechts een handvol buffeljagers en enkele boeren. Daarna kwam er een snelle toeloop van landverhuizers die zich daar vestigden. In 1875 had Ada 22 inwoners, maar in 1876 woonden er toch al 720 personen. Toen Arij en Maria zich daar met hun acht kinderen vestigden was het al een stadje. Maar zij behoorden toch nog wel tot de pioniers van de Nieuwe Wereld.

Hun dochters vonden hun Hollandse voornamen niet echt Amerikaans klinken en pasten die aan aan de daar heersende tongval. Elsje werd Elsie, terwijl Maartje Martha beter vond klinken. De jongens hielden wel hun oorspronkelijke naam, maar Neeltje gaf de voorkeur aan Nellie en Niesje ging zich Nichie noemen. Hun dochter Teuntje wist van haar naam helemaal niets Amerikaans te maken en koos voor Frantje of Tunie.

Ik heb geen foto's van Maria en Arie kunnen opsporen. Vandaar dat ik moet volstaan met een foto van hun dochters Niesje en Martha.

*Niesje en Martha Kleinjan
echte pioniersblikken*

Maria Elizabeth stierf op 26 maart 1902, dus ook op de te jonge leeftijd van 49 jaar, net als haar moeder Els en haar oma Schaberg. Arij stierf in 1909. Beiden zijn begraven in de vruchtbare Red River Valley in Ada, Minnesota. Hun dochter Neeltje was dus pas zes jaar toen zij haar moeder verloor en dertien jaar toen zij wees werd; een situatie die haar moeder in haar jeugd ook had meegemaakt.

Terugkijkend op het leven van Maria Elisabeth moet dit naast gelukkige ook vele trieste perioden hebben gekend. Toen ze drie jaar oud was verloor ze haar vader en toen haar moeder stierf was ze net dertien jaar. Dan wordt je gescheiden van een van je broers en je zus en moet je gaan wonen bij een tante. Nadat ze getrouwd was brak de landbouwcrisis uit en moest ze toch samen met haar man acht kinderen groot brengen. De sprong in het diepe naar Amerika zal heel wat hoofdbrekens hebben gekost. Een schrikbarende reis over de oceaan en daarna geen contact meer met je achterblijvende familie in Charlois. Dan moet er iets opgebouwd worden in een land, waar wel voldoende ruimte is, maar geen noemenswaardige voorzieningen. Je verliest nog twee kinderen en als je dan eindelijk de zaak in dat verre vreemde land een beetje op orde hebt, dan wordt je ziek en ga je dood op je 49ste jaar. Ze zal nog menigmaal hebben teruggedacht aan die 'luke' tijd op de Johanna Hoeve in Rhoon.